
ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. ΚΑΜΠΙΤΣΗΣ
(1938-1990)

Στις 7 Αυγούστου 1990, Τρίτη πρωί, ο Γιάννης Καμπίτσης συνάντησε τον θάνατο σε τροχαίο δυστύχημα, κοντά στο λιμάνι της Σούδας, στην Κρήτη. Ήταν μόνο πενήντα δύο ετών. Κοσμήτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης, όπου υπηρετούσε ως καθηγητής της κλασικής φιλολογίας από το 1982-83, άφησε πίσω του ένα δυσαναπλήρωτο κενό, επιστημονικό, διοικητικό και διδακτικό. Από το δυστύχημα σώθηκε ο γιος του Σπύρος, δεκατεσσάρων ετών, σαν από του Χάρου τα δόντια και αφού έδωσε γεναίο αγώνα για τη ζωή του.

Ο Γιάννης Καμπίτσης γεννήθηκε στην Αθήνα το 1938, αλλά διατηρούσε δεσμούς με το νησί της οικογενειακής του καταγωγής, την Κεφαλονιά. Σπούδασε κλασική φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1956-61) και, μετά τη στρατιωτική του θητεία, στο Παρίσι (1964-67), ως υπότροφος του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών. Εκεί ευτύχησε να παρακολουθήσει τις παραδόσεις και τα σεμινάρια των μεγάλων φιλόλογων που ήταν συγκεντρωμένοι στη Σορβόνη και στην Ecole Pratique des Hautes Etudes κατά τη δεκαετία του '60: P. Chantraine, J. de Romilly, J.-P. Vernant, G. Dumézil, L. Robert, P. Devambez, J. Scherer, R. Flacelière, J. Perret, R. Schilling. Την άνοιξη του 1968 υποστήριξε τη διατριβή του για την *Αντιόπη* του Ευριπίδη, που είχε συντάξει με την καθοδήγηση της Jacqueline de Romilly, και ανακηρύχθηκε διδάκτωρ της Σορβόνης με την ανώτατη διάκριση που απονέμεται στη Γαλλία.

Στο Παρίσι έμεινε άλλα τρία χρόνια, εργαζόμενος ως βοηθός στο Πανεπιστήμιο και ως επί συμβάσει ερευνητής στο Εθνικό Κέντρο Ερευνών της Γαλλίας. Στην Ελλάδα γύρισε το 1971, και από το 1972 ανέλαβε υπηρεσία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, στην αρχή ως επιμελητής και, από το 1975, ως τακτικός καθηγητής της κλασικής φιλολογίας. Στα Γιάννενα παρέμεινε ως το 1982, οπότε μετακλήθηκε στην Κρήτη. Η σχέση του όμως με το Πανεπιστήμιο Κρήτης είχε αρχίσει νωρίτερα, αφού υπήρξε ο πρώτος κοσμήτορας της Φιλοσοφικής του Σχολής (με ειδική απόσπαση από τα Γιάννενα) κατά τα δύο πρώτα χρόνια της λειτουργίας της (1977-79). Η συμβολή του στην οργάνωση και εύρυθμη λειτουργία όχι μόνο της Φιλοσοφικής Σχολής, αλλά ολόκληρου του νεοσύστατου πανεπιστημίου, ήταν ανεκτίμητη. Γιατί ο Γιάννης Καμπίτσης υπήρξε σπάνιο δείγμα δημόσιου λειτουργού, που συνδύαζε στο έπακρο τη διοικητική επάρκεια με την ηθική ευαισθησία και ανιδιοτέλεια: την ακαδημαϊκή σοφία με την κοινή λογική: τη μεγαλοψυχία και την ανοχή με την αυστηρότητα στην τήρηση του νόμου και την εκτέλεση του καθήκοντος. Τις αρετές του αυτές, άλλωστε, επέδειξε και κατά τη θητεία του ως κοσμήτορα στα Γιάννενα το 1979-80, όπως και σε όλες τις υπηρεσίες που η πολιτεία κατά καιρούς του ανέθετε, και τις οποίες εκτελούσε πάντοτε με προθυμία και σοφία (κεντρική επιτροπή εισαγωγικών εξετάσεων, εξεταστικές επιτροπές του ΙΚΥ, ΔΙΚΑΤΣΑ, κτλ.).

Αν όμως η ελληνική ανώτατη παιδεία έχασε ένα πολύτιμο στέλεχος, η ήδη φτωχική

κλασική φιλολογία στον τόπο μας έγινε, με τον θάνατο του Γιάννη Καμπίτση, κατά πολύ φτωχότερη, γιατί έχασε έναν από τους λίγους επιστήμονες διεθνούς βεληνεκούς που είχε στις τάξεις της, πάνω στην ώρα της ακμής και παραγωγικής ωριμότητάς του και ακόμα, μian *ragam avem* για την Ελλάδα, δηλαδή έναν φιλόλογο που καλλιεργούσε με την ίδια αγάπη τόσο την αρχαία ελληνική όσο και τη λατινική φιλολογία. Είναι χαρακτηριστικό της λατινομάθειας του Καμπίτση ότι το τελευταίο του δημοσίευμα, η εργασία του για τρία χειρόγραφα του πλατωνικού *Κριτία* στο Αφιέρωμα στον Στυλιανό Αλεξίου (*Αριάδνη*, 5, 1989, σ. 69-77) είναι γραμμένη στα λατινικά. Ήταν, εξάλλου, κινητήρια δύναμη των πανελληνίων λατινικών 'συμποσίων', που ξεκίνησαν το 1982 από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και στα τρία συμπόσια, που έγιναν από το 1982 ως το 1987, έκαμε υποδειγματικές ανακοινώσεις (μόνο η πρώτη, «Από την προφητεία του Αγγίση στους θριάμβους του Αυγούστου», είναι δημοσιευμένη, στα *Πρακτικά του Α΄ Πανελληνίου Συμποσίου Λατινικών Σπουδών*, Γιάννενα 1984, σ. 17-27).

Οι περιοχές, ωστόσο, της αρχαιολογικής επιστήμης που προσείλκυαν το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του Γιάννη Καμπίτση ως ερευνητή ήταν η θρησκεία, η μυθολογία, η τραγωδία, οι θεσμοί και το δίκαιο. Αν μάλιστα παρατηρήσουμε προσεκτικότερα τις δημοσιεύσεις του, θα διαπιστώσουμε ότι οι περιοχές αυτές επικαλύπτονται στο έργο του, που κινείται με συνέπεια από τη μελέτη θρησκευτικών τελετών και μορφών λατρείας στη μελέτη των μύθων και των παραλλαγών τους, οι οποίες καθρεφτίζουν αρχαιότερα θρησκευτικά συστήματα ή γίνονται ύλη λογοτεχνικής μορφοποίησης, που επίσης καθρεφτίζει κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα, στα οποία η ποίηση —ιδιαίτερα η τραγωδία— προσπαθεί να δώσει απάντηση. Το δίκαιο, εξάλλου, είναι, κατά τον Καμπίτση, η 'εκλογίκευση' των παραδοσιακών θρησκευτικών θεσμών, που την έκανε όλο και πιο απαραίτητη η εξασθένηση, με την πάροδο του χρόνου, της αρχαϊκής πίστης στη θεϊκή δικαιοσύνη.

Η πρώτη μείζων εργασία του Γιάννη Καμπίτση ήταν η διατριβή του, *L'Antiope d'Euripide*, Edition commentée des fragments (Αθήνα 1972). Στην εργασία αυτή, που έχει καταλάβει περίοπτη θέση στη διεθνή βιβλιογραφία για τον Ευριπίδη, ο συγγραφέας εκδίδει και σχολιάζει τα σωζόμενα αποσπάσματα με σοφία και ευθυκρισία. Το αποτέλεσμα είναι εξαιρετικό, όχι μόνο γιατί στηρίζεται σε βαθύτατη ελληνομάθεια και γνώση του ευριπιδικού έργου και της τεράστιας γι' αυτό βιβλιογραφίας, αλλά γιατί επιχειρεί ανασύνθεση ενός από τα σπουδαιότερα —αν και χαμένα για μας— δράματα του μεγάλου τραγικού με βάση την κατανόηση της στάσης του απέναντι σε κοινωνικά προβλήματα του καιρού του. Η σειρά των αποσπασμάτων μεταβάλλεται έτσι σε σχέση με τις παλαιότερες εκδόσεις τους, και φωτίζονται τόσο η βιοθεωρία του ποιητή, όσο και ορισμένες πλευρές της δραματικής τεχνικής του (διαδοχικές ρήσεις του αγώνα λόγων, έξοδος του δράματος). Στο έργο αυτό απονεμήθηκε από την Société pour l'encouragement des études grecques en France το Βραβείο Ζάππα, ενώ η επιστημονική κριτική επεφύλαξε στο βιβλίο και στον συγγραφέα του χαρακτηρισμούς που εντυπωσιάζουν: «Ο κ. Κ. είναι ένας λόγιος με την πληρέστερη σημασία του όρου, κάτι που δεν το συναντούμε πολύ συχνά», «μια έκδοση αποσπασμάτων αποτελεί λεπτό εγχείρημα —και προϋποθέτει ασκημένη φαντασία, λογική πειθαρχία και (...) ιδιαίτερη δεξιοτεχνία. Η έκδοση του Γ.Κ. εκπληρώνει όλες αυτές τις προϋποθέσεις» (J. Jouanna, *R.E.G.* 86, 1973, xl-xli). Τα ιστορικά, μυθογραφικά και θρησκευτολογικά σχόλια έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, εξαιτίας «της ευρυμάθειας του συγγραφέα», το ερμηνευτικό υπόμνημα αποτελεί «ένα status quaestionis πρώτης τάξεως, που μας παρέχει τη δυνατότητα να διακρίνομε τα αναμφισβήτητα δεδομένα από τις αβέβαιες ενδείξεις» (H. van Looy, *L'Antiquité Classique* 42, 1973, 607-608). «Το υπόμνημα είναι πλήρες και

πολύτιμο (...) δείχνει ευρεία γνώση όχι μόνο της βιβλιογραφίας για το συγκεκριμένο έργο, αλλά και όλης της σχετικής σύγχρονης επιστήμης» (P. T. Stevens, *Classical Review* 26, 1976, 9-10).

Η έννοια και λειτουργία του όρκου ως θρησκευτικού θεσμού (επειδή η ιερουργία του όρκου αποσκοπεί «στη δημιουργία ενός ιδιόμορφου δεσμού ανάμεσα στον ορκιζόμενο και τις υπερανθρώπινες δυνάμεις που επιβλέπουν την τήρηση της υποσχέσεως και τιμωρούν τους επίορκους») και η σημασία του για τη συλλογική ευθύνη ενός συνόλου πολιτών που δεσμεύονται από αυτόν αποτελούν τη βάση δύο πολύ σημαντικών και πρωτότυπων άρθρων του Γιάννη Καμπίτση. Με το πρώτο από αυτά (*Κατακαλύπτειν τὰ σφάγια ταῖς ἀσπίσιν*, *Δωδώνη* 3, 1974, 71-85) ερμηνεύεται η χειρονομία των Ελλήνων οπλιτών, να σκεπάσουν με τις ασπίδες τους τα ζώα που είχαν θυσιαστεί κατά την τελετή του όρκου που παραδίδεται ότι έδωσαν πριν από τη μάχη των Πλαταιών, όταν «ἀρὰν ἐποίησαντο», να βρουν μεγάλες συμφορές τις πόλεις τους, αν παρέβαιναν όσα είχαν ορκιστεί (να πολεμήσουν δηλαδή μέχρι θανάτου). Με τον τρόπο αυτόν, και επειδή δεν ήταν δυνατό να λάβουν μέρος στην ιερουργία όλοι όσοι μετείχαν στις ελληνικές δυνάμεις, ανέλαβαν όσοι ορκίστηκαν, αγγίζοντας με τις ασπίδες τους τα θύματα, τη συλλογική ευθύνη για τον όρκο και την κατάρα που έδωσαν ως εκπρόσωποι των πόλεων τους, γιατί «η ασπίδα είναι το μοναδικό όπλο που φέρει το έμβλημα της πόλεως του κατόχου της» και, «επειδή ακριβώς εξασφαλίζει τη συνοχή της φάλαγγος, γίνεται στην κλασική εποχή το σύμβολο του οπλίτη». Έτσι, «η ιερουργία των Πλαταιών αποτελεί (...) θρησκευτική επικύρωση αντιλήψεων που συνδέονται με την επικράτηση της οπλιτικής μεταρρυθμίσεως».

Στο δεύτερο από τα άρθρα αυτά (Priam et le pacte juré, *Αρχαιογνωσία*, 1, 1980, 153-164) ο Καμπίτσης, κινούμενος με θαυμαστή άνεση στον κόσμο του Ομήρου, ερμήνευσε απλά και πειστικά την *ὄρκίῳν σύγχυσιν* στο Δ της *Ιλιάδας* ως μετάθεση της ευθύνης του Πάρη για τον Τρωικό πόλεμο σε ολόκληρο τον λαό του Πριάμου, «έτσι που η συνέχιση του πολέμου ως την καταστροφή της Τροίας να εμφανίζεται πια ως επακόλουθο συλλογικής παρανομίας». Αυτό επιτυγχάνεται με την περιγραφή της ένορκης συμφωνίας στη ραψωδία Γ, πριν από τη μονομαχία του Πάρη με τον Μενέλαο. Η ανάλυση του επεισοδίου αυτού οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο ποιητής «αξιοποιεί προσεκτικά τις ιδιοτυπίες της τελετής, προκειμένου να υποβάλει την ιδέα ότι, με τον τρόπο που γίνεται, η επίσημη αυτή εκεχειρία διαγράφει τα όρια ενός θρησκευτικού πεδίου, που μόνο μέσα σ' αυτό μπορούν πια να κινηθούν οι αντίπαλοι. Το ότι οι ίδιες δεσμεύσεις βαραίνουν και τους δύο λαούς φαίνεται καθαρά στους ενεργούς και αλληλοσυμπληρούμενους ρόλους που επωμίζονται κατά την ιεροτελεστία ο Αγαμέμνωνας και ο Πρίαμος».

Πρόθεσή μου δεν είναι να συνοψίσω εδώ όλες τις εργασίες του Γιάννη Καμπίτση, αλλά να σκιαγραφήσω τη φιλολογική του φυσιογνωμία. Γι' αυτό θα παραλείψω το ωραίο του άρθρο για τα *Ὀμιὰτα Πειθοῦς* στις *Ευμενίδες* του Αισχύλου (*Ελληνικά*, 26, 1973, 5-17), ή τις γενικότερο χαρακτήρα —αλλά πάντα πρωτότυπες— μελέτες του για την ανθρωποκτονία στο αττικό δίκαιο (Θρησκεία και δίκαιο στην Αρχαία Αθήνα, *Αναζητήσεις*, 3-4, 1982, 159-176) και για την ιπποκρατική γραμματεία ως έκφραση του αρχαίου πολιτισμού (μέρος της οποίας έχει δημοσιευθεί στα *Κωακά*, 1, 1980, 24 κ.ε.), για να σταθώ στη μονογραφία του *Μινυάδες και Προϊτίδες* (*Δωδώνη*, Παράρτημα 3, Ιωάννινα 1975), μια πραγματεία αντάξια της μεγάλης γαλλικής παράδοσης ερευνητών της αρχαίας θρησκείας και μυθολογίας, στην οποίαν άλλωστε ανήκε και ο ίδιος ο Γιάννης Καμπίτσης. Η μελέτη αυτή εξετάζει, αναλυτικά και συγκριτικά, δύο μυθικά σύνολα, το πρώτο για τις κόρες του Μινιά, βασιλιά του Ορχομενού της Βοιωτίας, και το δεύτερο για τις κόρες του Προίτου, βασιλιά του Άργους. Οι μύθοι αυτοί συνδέονται με την εορτή των Αγριωνίων

(που είχε και στους δύο τόπους όπου τελούνταν, στη Βοιωτία και στην Αργολίδα, το ίδιο όνομα) και ανήκουν, μαζί με τον θηβαϊκό μύθο των θυγατέρων του Κάδμου, στην κατηγορία των 'μύθων αντίστασης' στην εξάπλωση της λατρείας του Διονύσου. Η κριτική ανάλυση των μυθολογικών δεδομένων, παρ' όλο που ο μύθος, σε αντίθεση προς τις γενικά συντηρητικές πράξεις λατρείας, έχει «πρωτεύικό χαρακτήρα, ιδιαίτερα από τη στιγμή που οι σχέσεις του με τη λατρεία παύουν να είναι στενές, δηλαδή όταν ο μύθος γίνεται αντικείμενο λογοτεχνικής εκμεταλλεύσεως», επέτρεψε στον συγγραφέα να ανασυγκροτήσει ένα είδος 'ιστορίας του μύθου' και να καταλήξει στο εκπληκτικό —αλλά πειστικό— συμπέρασμα, ότι τα διονυσιακά στοιχεία των μύθων των Μινυάδων και των Προϊτίδων είναι δευτερογενή και προέρχονται από σύμφυση διαφορετικών διηγήσεων, ενώ «η τελετή των Αγριωνίων και οι σχετικοί μύθοι καθρεφτίζουν ένα ιδιότυπο θρησκευτικό σύστημα, που αποσυντέθηκε στους πρώιμους αρχαϊκούς χρόνους», αλλά συνδέεται αναπόσπαστα με τη λατρεία του Ηραίου της Τίρυνθας.

Ο Καμπίσης είχε έτοιμο, αλλά δεν πρόλαβε να εκδώσει, το δεύτερο μέρος της παραπάνω μεγάλης μονογραφίας του. Είχε επίσης προχωρήσει στην ετοιμασία κριτικών εκδόσεων τόσο του *Κριτία*, όσο και των *Αργοναυτικών* του Ορφέα, ενός εκτενούς επικού ποιήματος του τετάρτου αιώνα μ.Χ., του οποίου τα 57 χειρόγραφα είχε εντοπίσει και μελετήσει (πρβ. *Φίλτρα. Αφιέρωμα εις Σ. Γ. Καγωμένον*, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 61-68). Ετοίμαζε, τέλος, νέα, διορθωμένη έκδοση της *Αντιόπης*. Ας ευχηθούμε τα έργα αυτά (και ίσως και άλλα από τα κατάλοιπα) του Γιάννη Καμπίση να μπορέσουν στο μέλλον να προστεθούν στα επιτεύγματα της νεοελληνικής κλασικής φιλολογίας.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Γ. Μ. ΣΗΦΑΚΗΣ